

**Narodil sa
nám
svatý Ján**

***Písničky, riekadla a obyčaje
ke Svatojánskej slavnosti***

Collegium pro arte antiqua 2020

Abecední pořádek písní

<i>Fialo modrá</i>	11
<i>Janíček</i>	11
<i>Ja chodila, chodila</i>	12
<i>Ej, lásko, lásko</i>	16
<i>Chřpa</i>	6
<i>Když jahody trhala</i>	7
<i>Kořenářka</i>	8
<i>Kořeníčko, koření</i>	14
<i>Lásko, Bože lásko</i>	23
<i>Letní ukolébavka</i>	13
<i>Narodil sa nám svatý Ján</i>	9
<i>Pletla jsem, pletla jsem</i>	10
<i>Pletla v kytku</i>	3
<i>Pověz ty mi, milý svatý Jane</i>	4
<i>Sadila, sadila</i>	14
<i>Svatba</i>	16
<i>Šalvěj</i>	5
<i>Uvijeme věneček</i>	6
<i>Vij mi věnec, Haničko milá</i>	13
<i>Vítání léta</i>	3

Vítání léta

Vesele

Pavel Jurkovič / lidový text

Zpěv,
z. flétny

Zobc. flétna
sólo

Zvonkobra

Xylofon
sopr., alt.

Violoncello

Vij - te dív - ky věn - ce, kte - rá má mlá - den - ce.

7

Však je dos - ti kví - tí, až se lou - ka sví - tí, však je dos - ti lu - pe - ní,

13

až se ho - ra ze - le - ní. ní hej!

Pověz ty mně, milý svatý Jane

Vážně, hymnicky

1. blas

1. Po-věz ty mně, mi-lý sva-tý Ja - ne, po - věz ty mně

2. blas

Bas

4

mi - lý sva - tý Ja - ne, kdy tvo - je - ho na - ro - ze - ní bu - de.

2. /: Bude mi ho za milého léta :/
bude hojnost po všem světě květa.

3. /: Bude růsti žito i pšenička, :/
bude zpívat ptáček, křepelíčka.

Pletla v kytku

Vesele

Z Čech

1. blas

1. Plet - la v kyt - ku roz - ma - rýn - ku, de - va - te - ro di - vý květ,

2. blas

Bas

9

há - ze - la ji po - vo - děn - ce, há - ze - la ji po vo - děn - ce, a - by plu - la v ši - rý svět.

2. Po voděnce nehluboké,
která pluje v tu stranu,
/: pověz ty mně, rozmarýno,
pověz ty mně rozmarýno,
kam až já se dostanu. :/

3. Tekla voda podle mlýna,
do splavu se vylila,
/: a ta milá rozmarýna,
a ta milá rozmarýna
na kolo se chytla. :/

Šalvěj

Jemně

P. Eben / V. Fischer

Zpěv 1. blas

Zpěv 2. blas

Zobcová fl. sopránová

Zvonkobra altová

Metalofoň altový

Violoncello

Ví - tr vě - je do šal - vě - je
Fou - kej, ván - ku, od čer - ván - ků,

Zp. 1

Zp. 2

S. z. fl.

Zv. a.

M. a.

Vcl.

a ta, jak se chvě je, pě - je na vě - tr - nou vě - žič - ku ti - chou pís - nič - ku.
foukej kvě - tům do vo - lán - ků, foukej, vět - ře, jen si věj, za - hrej na šal - věj.

Zp. 1

Zp. 2

S. z. fl.

Zv. a.

M. a.

Vcl.

Chrupa

Lehce, tanečně

Pavel Jurkovič / Ondřej Suchý

Zobcová fl.
sopr., zpěv

Zvonkobra
sopr., alt.

Metalofon,
sopr., alt.

Xylofon
sopr., alt.

Violoncello

1. Po - ví - da - la chr - pa kyt - kám
2. Ne - do - řek - la, za - kaš - la - la

5

kte - ré ros - tou za plo - tem: "Já vám, hol - ky, děs - ně šky - tám,
a pak vzdych - la: "Ó, la, lá! Po - dí - vej - te jak jsem ce - lá

11

kaš - lu tr - pím chra - po - tem."
z to - ho ce - lá zmod - ra - la."

Když jahody trhala

Pavel Jurkovič

Jako rozpočítadlo

Zpěv

Zobc. fl 1

Zobc. fl 2

Housle

Violoncello

Když ja-ho-dy tr-ha-la, čty-ři věn-ce u-vi-la:

9

Prv-ní ze žeb-říč - ku, pro te-be Ji - říč - ku, dru-hý z ma-ri-ján - ku. to pro te-be Jan - ku,

17

tře-tí z roz-ma-rýn - ku, to pro te-be Hyn-ku, čtv-r-tý je ze šal-vě-je, ten pus-tí-me po vo-dě.

Kořenářka

Pavel Jurkovič / Václav Fischer

Čile, úsečně

Zpěv
 Zobcová fl. sopr.
 Zvonkobra sopr., alt.
 Metalofon sopr., alt.
 Xylofon sopr., alt.
 Violoncello

6

be - zin - ky, na - če - šu jich pl - né hrn-ky, na-vrch při-dám bru - sin - ky.

Fine

11 Volněji, tajemně

Odvar z máty pe-pr-né, kdo má zdraví cha-tr-né, ať navští - ví se mnou jářku, moudrou bábu ko-řenář - ku.

D.S. al Fine

D.S. al Fine

D.S. al Fine

D.S. al Fine

D.S. al Fine

D.S. al Fine

Narodil sa nám svatý Ján

Táhle

Z moravských Kopic

1. blas

1. Na - ro - dil sa nám sva - tý Ján v pro - sred le - ta, ke - dy - bo - lo

2. blas

6

na naj - vja - cej kú - ko - la i si - no - kve - ta. Hej, Ja - no, Ja - no!

Bas

The musical score is written in 3/4 time. It features three staves: 1. blas (Soprano), 2. blas (Alto), and Bas (Bass). The melody is characterized by triplet patterns. The lyrics are in Slovak and describe the birth of St. John the Baptist.

2. Založíme si ohníčka tichúčkého,
napečeme si chlebička chutného i bĕlúčkého.
Hej, Jano, Jano!

Uvijeme věneček

1. blas

U - vi - je - me vě - ne - ček ze všech na - šich ky - ti - ček, za - ple - te - me do vě - neč - ku,

2. blas

7

kví - tek, lís - tek i vět - vič - ku. Ja - ké jmé - no máš? (jméno kyticky) Tak pojď me - zi nás.

Bas

The musical score is written in 2/4 time. It features three staves: 1. blas (Soprano), 2. blas (Alto), and Bas (Bass). The melody is a simple, rhythmic tune. The lyrics are in Slovak and describe making a wreath.

Pletla jsem, pletla jsem

Mírně, tanečně

Lidová / Pavel Jurkovič

Zpěv

1. Plet-lajsem, plet-la jsem, za-plí-ta-la jsem,
2. Ješ-tě mi zů-sta-lo klu-bíč-ko ni-tí,

Flétna 1
Housle 1

Flétna 2
Housle 2

Flétna 3
Housle 3

Violoncello

9

čer-ve-ným, ze-le-ným, mod-rým ha-ra-sem. Kdo nám ten vě-ne-ček po-mů-že za-plést
po-mož mi An-dul-ko, po-mož mi plís-ti. Kdo nám ten vě-ne-ček po-mů-že roz-plést

17

za-plést, za-plést, pomoz mi, Marján-ko po-mož, po-mož, pomoz mi Marján-ko po-mož, po-mož.

Fialo modrá

Klidně

Z Moravy

1. hlas

1. Fi - a - lo mod - rá, fi - a - lo mod - rá, dáv - no

2. hlas

Bas

6

sem tě zna - la, dáv - no sem tě zna - la.

The musical score for 'Fialo modrá' is written in 3/4 time with a key signature of one flat (B-flat). It features three staves: two vocal staves (1. hlas and 2. hlas) and a bass staff (Bas). The melody is simple and folk-like. The lyrics are: '1. Fi - a - lo mod - rá, fi - a - lo mod - rá, dáv - no sem tě zna - la, dáv - no sem tě zna - la.'

2. /: Když sem milému :/
/: s tebou čarovala. :/

3. /: Čarovaly mu. :/
/: moje modré voči.. :/

4. /: Ve dně jich viděl, :/
/: šel za nima v noci.. :/

Janíčku, Janíčku

Lahodně

Moravská ze Slovácka

1. hlas

1. Ja - ní - čku, Ja - ní - čku, vo - ňa - vý hre - bí - čku,

2. hlas

Bas

5

šak sas mně roz - vo - ňal, šak sas mně roz - vo - ňal po ce - lém po - lí - čku.

The musical score for 'Janíčku, Janíčku' is written in 3/4 time with a key signature of two sharps (F# and C#). It features three staves: two vocal staves (1. hlas and 2. hlas) and a bass staff (Bas). The melody is simple and folk-like. The lyrics are: '1. Ja - ní - čku, Ja - ní - čku, vo - ňa - vý hre - bí - čku, šak sas mně roz - vo - ňal, šak sas mně roz - vo - ňal po ce - lém po - lí - čku.'

2. Janíčku, duša má, leluja voňavá,
ked ťa deň nevidím, šecka sem bolavá!

3. Janíčku, duša má, zelená ratolešť,
ked ťa deň nevidím, nemožem sa najesť!

4. Nemožem sa najesť, ani vody napit,
Janíčku, duša má, nenech sa mňa trápiť!

Ja chodila, chodila

Moravská z Kunovic

Klidně

5

Am E

1. Ja cho - di - la, cho - di - la

1. Ja cho - di - la, cho - di -

10

Am E G D G E

po ze - le - nej lú - ce, po ze - le - nej lú - ce.

po ze - le - nej lú - ce, po ze - le - nej lú - ce.

2. Nosila, nosila
/: fialenku v ruce.:/

3. Fialenko modrá,
/: nerozkvétaj z rána!:/

4. Mám na vojně galána,
/: komu bych ťa dala?:/

5. Chodila po hájku,
/: sbírala fialku.:/

6. O, jak je mne teskno
/: po tobě, šohajku!:/

7. Chodila po skalce,
/: sbírala laskavce.:/

8. Nemožu zapomnět
/: na kunovské chlapce.:/

Vij mi věnec

Lidová píseň z 15. století
Upravil Petr Eben

Živě

Zpěv

Zobcová fl.
sopr. 1

Zobcová fl.
sopr. 2

Zvonkobra
sopr., alt.

Metalofoň
sopr., alt.

Xylofoň
sopr.

Bas

6

1. Vij mi vě-nec Ha-nič - ko mi-lá, vij mi vě-nec mé sr-děč-ko, vij mi vě-nec mé sr-děč-ko, ve všem ze - le-ný.
2. Vij Ha - nič-ko vě-ne-ček no-vý, kví-teč-ka-ma pro-ple-te - ný, kví-teč-ka-ma pro-ple-te - ný, roz - ma-rý-no - vý.

11

Sadila, sadila

Moravská z Buchlovic

Zpěvně

1. hlas

2. hlas

Bas

1. Sadi - la, sa - di - la, fi - a - len - ku v ro - li, fi - a - len - ku v ro - li.

Chords: F, C, C, F

7

Jak ju na - sa - di - la, hned Bo - ha pro - si - la, a - by dal po - ho - dy.

Chords: F, C, F, C, F

2. Dej Bože dyštíčka, tichýho větríčka
aby se ujala, aby se ujala,
modrá fialečka.

3. Dyštíček nepršel, fialenka zvadla,
možeš, milá, vědět,
možeš milá vědět, že je láska malá.

Kořeníčko, koření

Prostě

1. hlas

2. hlas

Bas

Ko - ře - níč - ko, ko - ře - ní, od Bo - ha jsi stvo - ře - ný, te - be ne - smí slun - ce ru - šit,

Chords: D, A, D, D, A, D, D, A, D

7

ty se mu - síš v stí - nu su - šit. A já mu - sím py - tel u - šit, co v něm bu - deš za - vře - ný.

Chords: D, A, D, D, A, D, D, A, D

Letní ukolébavka

Pavel Jurkovič

Houpavě

Zobcová fl.
sopr., zpěv

Zvonkobra
sopr., alt.

Metalofon,
sopr., alt.

Xylofon
sopr., alt.

Violoncello

Hou, hou, hou, hou, noc už jde

8

strou-hou hou, hou, hou, hou, má suk - ni dlou-hou. Pěk-ně us-neš v je-jím klí-ně,

15

v heb-ké jam - ce na pe-ři - ně, hou, hou, hou, hou, noc už jde strou-hou.

Svatba

Taneční hra

Hana Rytinová

Vznešeně

1. hlas

2. hlas

Bas

F C B F C F

Při - šel ženich k nevěs - tě s kvě - ti - na - mi po ces - tě. Ptá - ci k to - mu

8

C Dm B F Dm B F C F

zpí - va - jí, nad hla - va - mi lé - ta - jí, ne - be, ze - mě já - sa - jí, všich - ni spo - lu ple - sa - jí.

Ej lásko, lásko

Lidová z Kuželova

1. hlas

2. hlas

Bas

Em Am Em H Em H Em Em Am Em

Ej lás - ko, lás - ko, ty nej - si stá - lá. Ej lás - ko, lás - ko,

7

D H Em H Em H Em Am H Em H Em

ty nej - si stá - lá. Ja - ko vo - děn - ka me - zi bře - ha - ma.

2. Voda uplyne, láska pomine,
jako lísteček na rozmarýně.

3. Vystavím klášter mezi horama,
tam budu bývat bez milováňa.

4. Bez milováňa tam budu bývat,
nedám sa věcej panenkám klamat.

SVATOJÁNSKÉ ZPĚVY A LIDOVÉ ZVYKLOSTI

O SVATOJÁNSKÉM ČASE

Svatojánský čas je od nepaměti spjatý s oslavou slunce a vrcholící silou přírody. Slunce je astronomicky nejbliže k Zemi a začíná se od ní opět vzdalovat. Lidé se opájejí přírodními krásami a oslavují její dary. Přesně na opačném pólu roku prožíváme noc štědrovečerní.

Mužský počátek se symbolicky spojí v milostném svazku s ženským, oheň s vodou, noc se dnem.

Rozpoložení, ve kterém se citliví nebo přímo mysticky založení lidé o svátku svatého Jana nacházejí, nemá daleko k uskutečnění oběti. Svým cítěním duše plně vnímá a prožívá zářivou krásu světa. Nakonec se jí s láskou a pokorou odevzdává. A příroda lidskou duši do sebe přijímá. Splývají spolu ve sluneční hodině roku.

[Malinova]

V kalendáři duše píše Rudolf Steiner o svatojánském týdnu toto:

„Lesk krásy světové
mě nutí z hlubin duševních života svého
božské síly odpoutat k světovému letu;
sám sebe opustit
a s důvěrou se pouze hledat
ve svěle a teple světa.“

„Kdo ztratí svou duši pro mne, nalezne ji.“ To je svatojánská nálada.

Svatý Jan Křtítel – připomínka světce

„Jan se narodil pouhých šest měsíců před Ježíšem v rodině jeruzalémského kněze Zachariáše a jeho ženy Alžběty, jež byla příbuznou Panny Marie. Od třiceti let žil Jan jako poustevník u Mrtvého moře, oblékal se do šatů z velbloudí srsti a jedl jen pražené kobylinky. Pak odešel k řece Jordán, kde proslul jako oblíbený kazatel. Předpovídal příchod Krista- vykupitele a řadu svých stoupenců pokřtil vodou z řeky,

a očistil je tak od všech hříchů. Mezi nimi byl i Ježíš.“

[Proglas]

Liturgická modlitba misálu, která otevírá světcův svátek: „Bože, tys vyvolil svatého Jana Křtitele, aby připravil lid ochotný přijmout Krista; dej svému lidu pravou radost a veď všechny, kdo v tebe věří, po cestě pokoje a spásy.“

SVATOJÁNSKÉ OBYČEJE

Oslavy svatojánské jsou spjaty především se svatojánským večerem a magickou svatojánskou nocí. Sbírají a zpracovávají se bylinky, lidé i jejich příbytky se zdobí květinami, pletou se věnečky z květů. Dávným obyčejem je večerní očištná koupel v přírodních vodách. Večer se zapaluje svatojánský oheň, kolem ohně se zpívá a tančí, oheň se přeskakuje. Někde se pletou z rákosu velká kola, která se zapálená posílají ze svahu dolů, připomínajíc žhavou sluneční kouli.

Po kristianizaci našich krajů byl svátek letního slunovratu zasvěcen sv. Janu Křtiteli. Krajské obyčeje zachovaly zmínky o zvyku stlaní svatojánské postýlky, do kterého se zapojují děti. S dětmi se také trhají bylinky, šijí se z nich bylinkové polštářky a škapulíře pro zdraví. Vy-

práví se příběhy a pohádky, v nichž vystupují čarovné přírodní bytosti - divoženky, bludičky, hejkalové nebo vodníci. Známa evropská pohádka vypráví o kouzlu zlatého kapradí. Věřilo se také, že přesně o půlnoci se může vyvolenému člověku zjevit jeho zlatý květ, kterému se říkávalo Janův květ.

Sbíráme bylinky

„Dle víry lidové o sv. Janu všechna všudy příroda bují, oplývá zázračným kouzlem, a květiny trhané večer před sv. Janem mají moc čarovnou, léčivou. A tak zná již nejstarší rostlinářský slovník český sv. Jana koření, jež mohlo pomoci proti čarům. Chlubivý »Mastičkář« staročeský vychvaluje paním, mast kupujícím :

„Letos v den svatého Jana činil jsem tuto mast z myrrhy a z timiana;

přičinil jsem k tomu rozličného koření, v němž jest silné božie stvoření. „

[Zíbrt]

Které bylinky se sbírají?

Naši předkové nám nezachovali seznam konkrétních devíti bylin, které na Svatého Jána sbírat. Důležitým klíčem je zejména jejich počet – tedy devět – a samozřejmě by se mělo jednat o rostliny léčivé. Seznam se odlišuje krajově.

Příkladem může být:

Heřmánek, Třezalka (bylina Sv. Jána), Devětsil, Mařinka vonná (svízel vonný), Mateřídouška, Komonice lékařská, Hvozdík, Čičmudníček (tučmužík) – neboli netřesk, Máta, Divizna, Bazalka, Jitrocel, Řebříček, Černobýl, Třezalka, Libeček, Černý bez, Šípek, Levandule, Mydlice, Chrpa, Rozchodník .

„Největší moc ze všech bylin má ode dávna o sv. Janu č e r n o b ý l, jak u slovanských, tak také u ostatních národu. U Komenského slov sv. Jana pás neb bylina, kteréžto jméno vysvětluje už před Komenským Veleslavín : Protože prý lidé pověrní » večer ped sv. Janem tou bylinou se opasují, věnce z ní na hlavách nosí proti obludám, kouzlům, neštěstím a nemocem toho roku.“

[Zíbrt]

HRÁTKY S BYLINKAMI

Šijeme bylinné škapulíře

Slovo škapulír má několik významů. Je odvozeno od latinského slova scapula a označuje původně část oděvu – vlastně pruh látky splývající přes prsa dolů jako zástěra a na zádech přes lopatky (scapula je latinsky právě lopatka), a je běžnou součástí řeholního šatu různých řeholních řádů, například karmelitánů. A právě s těmi se pojí i druhý význam škapulíře – vznik zvláštního přívěšku, který slouží jako ochranný amulet. V takovém středověkém škapulíři mohlo být zašito prakticky cokoli, co jeho tvůrce uznal za vhodné. Tradiční a velmi oblíbené byly kousky pergamenu s citátem z Bible, např. z evangelií, používaly se ale i tradiční čarodějné zařikání. Škapulíře se zašitým ochranným pergamenem patřily do výbavy takových rizikových profesí, jako byli vojáci anebo myslivci, hodily se však i v běžném životě.

Tradičně se do škapulířů dávalo právě také devatero svatojánských bylin, které měly ochránit nositele před nemocemi.

[Wikipedie Škapulíř]

Steleme svatojánskou postýlku

Postýlka je zvyk ze severozápadních Čech

od hranic až po Labe, v jiných částech naší země se o něm prameny nezmiňují. Vychází z pohanských zvyklostí vystýlat lože pro slunce kvítím, které k nám zavítalo a odpočívá u nás. Křesťanství přejalo tuto zvyklost, a zasvětilo zvyk sv. Janu Křtiteli. Tento symbolický obyčej stlát postýlku a kvítí sv. Janu Křtiteli tedy vychází z kultu starodávného slunečního.

Obyčejně se stlala postýlka ve světnici pod stolem, někdy byla posvěcena a do ní byla pokládána soška Jana Křtitele. V dobách předkřesťanských lid vystýlal lože pro slunce k nám zavítavší a nyní u nás odpočívající.

Na postýlce se obyčejně pro děti druhý den ráno objevil nějaký dárek, cukrátko nebo penízky.

Postýlka se potom obyčejně nechávala na místě několik dní.

Tvar postýlky byl většinou do čtyřúhelníku, ale dělaly se i věnce do tvaru srdce, vějíře, kruhu nebo písmena J. Přes květy se kladlo bílé plátno, na ně se kladly svaté obrázky anebo listy. Mohla se stlát i do ošatky.

[Soukup]

Pleteme věnečky

Když dívka toužila po lásce, nemohla se dočkat Svatojánské noci. Má se to totiž tak – byliny a květiny nasbírané o noci Svatého Jána mají takovou moc, že mohou přinést vytouženou lásku. O půlnoci natrhané kvítí dívka uvila do věnečku, který jí měl napovědět, kdo se stane jejím mužem. Věnečky se házely do vody nebo si je dívka mohla položit pod polštář – mládenec, kterého si měla vzít za muže se jí zjevil ve snu. A z jakého kvítí dívky věnečky vinuly? Ze svatojánského květu (kopretina), kohoutku, fialky či macešky, šípkové růže, rozchodníčku, netřesku, zvonku nebo chrpy. Aby byl věneček mocný, musel být uvitý z devatera nebo alespoň sedmera kvítí.

K tomu kvítí zařikáváme“

„Velký Bože, svatý Jene,
prosím tebe ponížene,
Pověz ty mi sám, za koho se vdám.
Trávo, trávo zelená,

po paměti pletená,
Pověz ty mě pouhou pravdu,
za koho se vdám.“

Kupadelné svátky

Ve staré češtině se místa ke koupání stejně jako obyčej očištění koupele v přírodních vodách nazývaly kupadla. Jako kupadla je také v české lidové kultuře označován dárek, kterým obdarovávaly dívky chlapce v předvečer svátku Jana Křtitele.

Zvláštní účinky se připisovaly také svatojánské rose. Válání se a běhání v ranní rose přinášelo zdraví a svěžest, její pití rozpouštělo žlučové kameny a potírání očí rosou navlhčeným šátkem mělo uchránit od jejich bolení.

Stejně mocná jako svatojánská rosa byla i svatojánská voda. Na svatého Jána byl každý přírodní zdroj vody považován za posvěcený, vhodný k rituální očištění koupeli. Takovéto koupele probíhaly zejména v noci, pronášely se při nich nejrůznější modlitby a zařikání a lidé v nich spatřovali nejen prostředek k očištění a ozdravení těla, ale také ducha.

Stejně jako při mnohých jiných slovanských svátcích letního slunovratu byly dočasně odvrženy normy věrnosti a cudnosti, proti čemuž horlily církevní autority až do novověku. Bájný květ kapradí chodili během noci hledat milenci po koupeli do okolních lesů.

Květinou, která je symbolickou pro tento čas, je černýš hajní, pro svůj modro-žlutý květ - sňatek ohně a vody, dvou hlavních živlů tohoto svátku

[Wikipedie Kupadelné svátky,
NULK - Letniční zvyky a obyčeje].

Zapalujeme ohně

„V tajemném šeru svatvečera před sv. Janem vzplanou na výšinách ohně svatojánské. Mládež ozdobí si hlavy věnci, opásají se černobýlem — a tichem nočním rozléhá se jásos, zpěv . . . Tancují kolem plápolající hranice, metají do výše nasmolená, žhavá pometla, přeskakují oheň, dívají se skrze věnce černobýlové do plamenův, aby jich nebolela po celý rok hlava,

oči . . . Ráno pouštějí děvčata po vodě věnce,
aby zvěděly, jakou budoucnost jim svatojanské
kouzlo přinese . . .

[Zibrt]

Pálit svatojanské ohně bylo rozšířené po celé Evropě, u Germánů i Slovanů. Tance a zpěvy svatojanské byly oblíbené jak u prostého lidu, tak u vrchnosti, přestože byly duchovními zapovídaný. Přes ohně se skákalo, za různá přání či věštby (za zdraví, za úrodu, za věrnost milého, ...přeskočilo-li se, věštba se splní).

[Janovský]

Vyprávíme pohádky

Pohádka o zlatém kapradí

K. J. Erben ve své Kytici nedokončil pohádku o zlatém kapradí, zachoval se její fragment. Dokončenou českou pohádkou, která je i předlohou pro filmové zpracování, je dílo J. Drdy Zlaté kapradí.

Tradice hledání zlatého květu kapradí je známá jak ve střední a západní Evropě, tak pobaltských státech. „Květ se otevírá jen jednou do roka o svatojanské noci, na krátkou dobu od večerních červánků do ranního úsvitu. A kdo ho najde, toho prý potká štěstí.“

Kapradí prý může učinit člověka neviditelným, získat schopnost rozumět řeči zvířat a stromů. Kdo se ale vydal takový květ hledat, musel dodržovat řadu magických příkazů. Nesměl se leknout démonů, hromů a blesků; kvítek se pak musel setřást na bílý šátek.

[Zibrt]

Další českou pohádkou je pohádka Sněhurka od K. J. Erbena – Sněhurka v ní při přeskačování svatojanského ohně roztaje.

Bylinkové povídání pro sedmero usínání, Marta Knauerová napsala v roce 2007 knihu pohádek k propagaci bylinek pro využití v rodinách i školách.

Čas svatojanský je plný elementárních bytostí – zemských (skřítků, gnómů, permoníků, koboldů, šotků a podobně), vodních (rusalek, víl, nymf, žínek, sirén, vodníků), vzdušných (sylf, víl), i ohnivých salamandrů a mužíčků.

SVATOJÁNSKÁ SLAVNOST RODIČŮ A DĚTÍ

NA SVATÉHO JÁNA, OTVÍRÁ SE LÉTU BRÁNA.

Zpěvy a říkanky o bylinách a kvítí:

- Říkanka a hra Zlatá brána otevřená

Zpíváme

- Chrpa
- Šalvěj
- Kořenářka
- Kořeníčko koření

Recitujeme

- Po kom je pomněnka
(Jiří Havel : Malovaný svět)

Petrklíč je po Petrovi,
po Jiřině jiřina,
a v tom je ta příčina,
proč já říkám skromně,
pomněnka je po mně.

- Makové panenky
(Jiří Havel : Malovaný svět)

Louka asi slaví svátek
pod krajinami mraků.
Vždyť si vzala nový šátek,
tkaný z vlčích máků.

Ten šátek má barvu rudou
a je hebký, tenký,
my už víme, že z něj budou
šaty pro panenky.
pro panenky takové,
co jsou celé makové.

- Kopretiny
(Fr. Hrubín)

Kopretiny, kopretina,
všechny stejné, každá jiná.
Fouká větřík, v louce tráva
pod větříkem polahává.

Kopretiny však se smějí,
tančí s ním a dovádějí,
dokud neodletí jinam,
k jiným bílým kopretinám.

- Sestřička mateřídouška
(Jan Čarek)

Mateřídouška
nizoučkový trs zelenavý,
který voní z letní trávy,
to je moje sestřička.

Ta má hodná sestřička,
ta si nevybírání zem,
spokojí se s příkopem
a je samá včelička.

- Čekanka
(Jan Čarek)

Čekanko, čekanko,
jaké jméno máš?
Čekáš na někoho nebo nečekáš?
Jsi tak modrá podle nebe

nebo nebe podle tebe?

- Svatojánské zařikání

Sem všechny nemoci
po zemi se plazte,
od moře putujte,
pojdte, pojdte, pojdte!

Jste-li z větru, jděte zas do větru,
tam dříví v největších houštinách
lámejte!

Jste-li z vody, jděte zas do vody,
tam písek v největších hlubinách
vázejte!

Jste-li ze skal, jděte zas do skal,
tam kámen v největších skalinách lámejte!

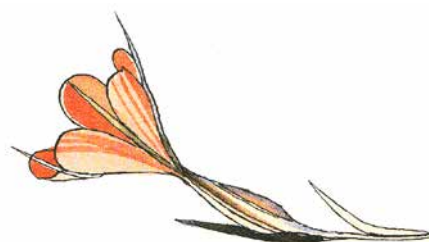
Ať ten oučinek přestane
a zdraví zas nastane.

- Kdes chodila dnešní noci?

Kdes chodila dnešní noci?
Sbírat bejlí ku pomoci,
kdopak s Tebou chodil,
po lese Tě vodil?
Nejmilejší přítel,
sám svatý Jan Křtitel.

- Děvčátko malý po poli chodí

Děvčátko malý po poli chodí,
hledá sobě bylinečky, hlava ho bolí.
Bylinko milá, kdybych tě znala,
jistě bych sobě štěstí přičarovala.

VIJEME VĚNCE

Hra Uvijeme věneček:
děti sedí v kruhu, dospělý chodí kolem a zpívá,
pohládí dítě, to řekne jméno květiny a zařadí
se za dospělého, postupně vytvoří věneček.

Zpíváme

- Vítání léta
- Pletla v kytku
- Když jahody trhala,
- Pletla jsem pletla jsem
- Vij mi věnec

STELEME SVATOJÁNSKOU POSTÝLKU

Zpíváme:

- Narodil se nám svatý Jan
- Pověz ty mně milý svatý Jane

Recitujeme:

Na sv. Jana Křtitele
sedě podle dobrého přítele,

víno a med pijeme,
lektvař i pražmu jíme,
pálíc sudy, k tomu svíce,
okolo ohňů tancujícíce.
Panny mládencům kupadla dávají
a sousedi dobrou vůli mají.

[Zibrt]

SLUNOVRAT A LÁSKA

Zpíváme

- Ej lásko lásko
- Lásko milá lásko

Další písně o bylinách a svatém Janu:

O řebíčku zahradnický
Stojí hruška v širém poli
Čerešničky, Nedověra
Já jsem panna růža dokud nemám muža
Synečku synečku
Rozmarýn zelený rozmarýn
Ani ně nevoní rozmarýn zelený
Studená rosénka tej noci padala
Kopřivo kopřivo
Na dolině černobýl

Lásko, Bože, lásko

Lidová z Horňácka

Táhle

1. hlas

2. hlas

Bas

7

1. Lás - ko, Bo - že, lás - ko, kde řa lu - dé be - rú? Na ho - rách ne - ros - teš,
v po - li řa ne - se - jú. Na ho - rách ne - ros - teš, v po - li řa ne - se - jú.

2. Lúbosti, lúbosti, měla sem řa dosti,
/: ale už řa nemám ani mezi prsty. :/

3. Dyby sa řa láska na poli rodila,
/: nejedna panenka by pro řu chodila. :/

Zdroje:

- [Malinová] <https://jaroslavamalinova.blog.idnes.cz/blog.aspx?c=348623>
- [Soukup] Jan Soukup - Český lid, Kupadla v Čechách, Svatojánská postýlka
- [Janovský] Janovský - Český lid, Svatojánské ohně
- [Zíbrt] Čeněk Zíbrt - Zvyky, výročí a obyčje
- [NULK] Národní ústav lidové kultury - Letniční zvyky a obyčje
- Svátý Jan [Proglas] Folklorní okénko: Svátý Jan Křtitel v české kultuře]
- **Květiny v lidové písni:**
- <https://www.proglas.cz/program/detail-poradu/2018-04-25-16-55-00/?play=1>
- **Bylinky v lidové písni:**
- <https://www.proglas.cz/program/detail-poradu/2018-03-07-16-55-00/?play=1>
- sborník č.2 - Waldorfský Věneček, 2002

Narodil sa nám svatý Ján

Písničky, ríkadla a obyčeje ke Svatojánské slavnosti

Editor Mojmír Poláček

Doprovodný text Andrea Černá

*Vydalo Collegium pro arte antiqua 2020 v nákladu 30 ks
u příležitost Svatojánské slavnosti VIWA na Lipnici*